

Ko te Pāparatanga (Paternity)

He aha oti te pāparatanga?

Ko te pāparatanga te tūranga o te matua tāne o tētahi tamaiti i runga i te ture.

He mea tino hira tonu te whakaū i te pāparatanga o te tamaiti, arā, ko wai tōna matua tāne i runga i te ture, inā koa hei tauira, ki te mea –

- e hiahia ana tētahi tangata ki te hāpono ko ia rawa te matua tāne, ehara rānei ia i te matua tāne, o tētahi tamaiti
- ka tonu tētahi matua tāne ki te Kōti ā-Whānau kia tuku ki a ia te atawhaitanga tamaiti o ia rā, o ia rā, te mana pā rānei ki tētahi tamaiti
- ka tonoa e tētahi whaea te Takuhe Matua Takitahi (DPB) hei āwhina ki te tiaki i a ia me tāna tamaiti
- ka kerēme tētahi tamaiti i te mana taonga tuku iho i tētahi tangata e whakapono ana ia ko tōna matua tāne taua tangata.

Te Whakaū i te Pāparatanga

Arā tonu ētahi huarahi e whakaū ai te pāparatanga o tētahi tamaiti –

- ka whakaponohia ko te tāne mārena te matua o tētahi tamaiti i whānau ki tāna tahu i a rāua e noho mārena ana, i roto rānei i ngā marama 10 o tō rāua wehenga pūmau (engari ka taea tēnei te tautohetohe i te Kōti)
- ka whakaponohia ko te tangata kua whakaingoatia ki te tiwhikete whānautanga o te tamaiti ko ia te matua tāne (engari anō, ka taea tēnei te tautohetohe i te Kōti)
- ka taea e te matua tāne te kī ko ia te pāpara o te tamaiti mā tana hainatanga i tētahi whakapuakanga pāparatanga, he mea i haina anō hoki te whaea o te tamaiti
- ka taea e te Kōti te kī tūturu ko tētahi tangata te pāpara o tētahi tamaiti. Ka taea anō e te Kōti te kī tūturu ehara tētahi tangata i te te pāpara o tētahi tamaiti.

E whakamāramatia taipitopitotia ana ēnei huarahi rerekē i ngā whārangi e whai ake nei.

Ka whakaponohia ko te tāne mārena te matua o te tamaiti

I runga i te ture ka whakaponohia tētahi tangata ko ia te matua tāne o tētahi tamaiti ki te mea –

- i te noho mārena ia ki te whaea o te tamaiti i te wā o te whānautanga o te tamaiti,
- i whānau rānei te tamaiti i roto i ngā marama 10 o te whakakorenga o tana mārenatanga ki te whaea o te tamaiti.

Hei tauira, ki te tono tētahi matua mahue ki te Kōti ā-Whānau mō tētahi whakataunga e tuku ana ki a ia he wāhi o te tiakitanga i te tamaiti, ka whakaae te Kōti ko ia te pāpara o te tamaiti ki te hoatu ki te Kōti e ia he tārua o te tiwhikete mārenatanga e hāpono ana i tētahi o ēnei mea e rua i runga nei. Heoi anō, ki te hiahia te whaea o te tamaiti, e āhei ana ia te whakamātau ki te hāpono ehara taua tangata i te pāpara – hei tauira, mā ngā whakamātautau pītauira (DNA).

Ka noho te Tiwhikete Whānautanga hei taunakitanga pāparatanga

Ki te mea kāhore i mārena ngā mātua o tētahi tamaiti, ka taea tonu te whakamahi i te tiwhikete whānautanga o taua tamaiti hei taunakitanga pāparatanga. Ko te tangata kua whakaingoatia hei matua tāne i te tiwhikete whānautanga, ka whakaponohia ko ia tonu te pāpara o te tamaiti. Engari ka taea tēnei te tautohetohe e tētahi atu i te Kōti, e te tamaiti rānei ina pakeke.

E rua ngā tikanga e whakaingoatia ai tētahi tangata ki te tiwhikete whānautanga hei matua tāne o tētahi tamaiti –

- mā tana haina tahi me te whaea i te puka rēhita whānautanga, tērā ka hoatu rā ki te Kairēhita o ngā Whānautanga, o ngā Matenga me ngā Mārenatanga
- mā tana haina i tētahi tuhinga whakaatu e inoi ana kia tuhia he rēkoata e mea ana ko ia te pāpara o te tamaiti, tērā me haina anō e te whaea, ā, me hoatu ki te Kairēhita o ngā Whānautanga, o ngā Matenga me ngā Mārenatanga.

Ko te whakaaetanga pāparatanga

Ka taea e tētahi tangata te kī ko ia te pāpara o tētahi tamaiti mā te haina i tētahi **Pukapuka Whakaaetanga Pāparatanga**, he mea me haina hoki anō e te whaea o te tamaiti ki te whai mana i runga i te ture.

He momo tuhinga ā-ture motuhake te **pukapuka whakaaetanga**, he mea me tino tika tonu te haina me te whakaatu. E āhei ana te roia ā-whānau te whakarite i tētahi pukapuka whakaaetanga, te haina hoki hei kaiwhakaatu.

Te tono ki te Kōti ki te whakaū pāparatanga

Ki te puta he tautohetohe mō te pāparatanga o tētahi tamaiti, ka taea tonu te inoi mā te Kōti ā-Whānau e whakatau. Tērā e inoi te whaea o te tamaiti ki te Kōti mō te whakatau pāparatanga ki

tētahi tangata e whakakāhore ana ko ia te matua tāne o te tamaiti. Tērā anō hoki e inoi tētahi tangata ki te Kōti kia kī tūturu ko ia te matua o tētahi tamaiti, kia kī tūturu ehara rānei, ki te whakapono ia kei te hē.

I ētahi wā oti, ka taea e ētahi atu tāngata te inoi mā te Kōti e whakatau te pātai mō te pāparatanga.

Kei te Kōti Matua hoki te mana hei whakatau i ngā pātai mō te pāparatanga, ā, ki te kī tūturu hoki ko tētahi tangata tonu te pāpara o tētahi tamaiti, ehara rānei.

Ka taea e te Kōti te whakahau whakamātautau kia whakaūngia ai te pāparatanga

Ina whai whakaaro ki tētahi tautohetohe mō te pāparatanga, ka taea e te Kōti te whakahau he whakamātautau hei āwhina i tana whakatau. Karangatia ai ēnei he whakamātautau pāparatanga, ā, kei roto anō pea ko te tauira toto, ko te mukunga waha anō i te tamaiti, i te tangata hoki.

E āhei ana te tangata te whakakāhore i ēnei whakamātautau, engari ka tātaitia tēnei whakakāhoretanga e te Kōti ina whakaarohia ana ngā mea taunaki katoa.

E āhei ana te whaea, te mea tāne rānei te inoi ki te Kōti kia mahia ēnei whakamātautau.

Noho ai te pāpara hei Kaitiaki aunoa rānei mō tētahi tamaiti?

Ko te tikanga, he kaitiaki ngātahi te whaea me te pāpara nō tētahi tamaiti. I te reo Pākehā he mea karanga noa rāua ko ngā *natural guardians* o te tamaiti.

Heoi anō, ahakoa te noho aunoa o te **whaea** hei kaitiaki, ka noho kaitiaki anake te **matua tāne** ki te mea –

- i mārena rāua ko te whaea, i roto rānei rāua i tētahi hononga ā-ture i tētahi wā mai o te hapūtanga tae noa te whānautanga o te tamaiti,
- tērā rānei **nō mua** i te 1 o Hōngongoi 2005 te hapū me tēnei tamaiti, otirā i te noho hoki ia ki te whaea i te whānautanga o te tamaiti,
- tērā rānei **nō** te 1 o Hōngongoi 2005 te hapū me tēnei tamaiti, **nō muri mai rānei**, otirā i te noho hoki ia ki te whaea i tētahi wā mai o te hapūtanga tae noa te whānautanga o te tamaiti,
- tērā rānei i tuhia ki te tiwhikete whānautanga ko ia te matua o te tamaiti i te 1 Hōngongoi 2005, i muri mai rānei.

Ka āhei anō te matua tāne te tono ki te Kōti ā-Whānau kia whakatūria ia hei kaitiaki. Ka meinga

hoki e te Kōti hāunga rā ia ki te kāhore he painga mō te tamaiti.

Mō ētahi atu pārongo, tirohia te puka whakamārama e pā ana ki te Kaitiakitanga.

Ka taea rānei he tautoko ā-pūtea e te whaea mō ngā utu o te whānautanga o tāna pēpi?

Ae. I roto i te tau kotahi o te whānautanga o te tamaiti, e āhei ana te whaea te tonono ki te Kōti ā-Whānau mō tētahi whakatau e whakahau ana kia takoha mai te matua tāne ki ngā utu e pā ana ki te whānautanga, ki ngā utu orange hoki o te whaea i te wā o te hapūtanga, o te marama kotahi hoki o muri mai.

Te tonono Takuhe Matua Takitahi (DPB)

E tika ana tētahi matua e tiaki ana i ngā tamariki whakawhirinaki kia whiwhi i te Takuhe Matua Takitahi i te Kāwanatanga ki te mea –

- kei te 18 ōna tau (ki te mea rānei kei raro i te 18 tau, kei te noho mārena, i noho mārena rānei),
- kāore rāua ko tērā o ngā mātua i te noho tahi.

Me tuku ngā tonono Takuhe Matua Takitahi ki Te Hiranga Tangata, otirā me whakauru ki roto –

- he momo tuhinga tuakiri whaiaro (ID), hāpono pakeke hoki
- ngā tiwhikete whānautanga a ngā tamariki
- ngā taipitopito mō tō kaute pēke.

Me whakaingoa rā anō e te kaitono Takuhe Matua Takitahi (DPB) tērā o ngā mātua?

Tērā pea e hiahia Te Hiranga Tangata kia whakaingotia e te kaitono Takuhe Matua Takitahi (DPB) ko wai tērā o ngā mātua, nō te mea noho nama ai tērā o ngā mātua ki te takoha i ētahi moni tautoko mō te tamaiti (karangatia ai tēnei ko te **utu tautoko tamaiti**). Ki te kore te kaitono e whāki ki Te Hiranga Tangata ko wai tērā o ngā matua, tērā pea e whakahekea te nui o te takuhe.

Heoi anō, **e kore** e whakahekea te nui o te takuhe ki te mea e nā ana Te Hiranga Tangata –

- e kore e rawaka ngā taunakitanga hei hāpono ko wai tērā o ngā mātua
- he hapū tēnei nā te pāwhera, nā te irawaru rānei
- e tino tarai ana te kaitono ki te whakaingoa i tērā o ngā mātua
- tērā pea ka tūkinotia te kaitono, te tamaiti rānei, ki te tūtohu e rāua te ingoa o tērā matua

- tērā anō rānei ētahi “āhukatanga taikaha” tonu kia kua te kaitono e whāki i te ingoa o tērā matua, otirā kāore rāpea e taea te whiwhi moni tautoko ahakoa kua whākina ko wai ia.

Tērā pea ka hiahia Te Hiranga Tangata ki ētahi tuhinga, ētahi reta hoki nā te rōia, he mea haina tonu, hei āwhina ki te hāpono i ēnei mea.

Mō ētahi atu pārongo mō te Takuhe Matua Takitahi (DPB), whakapā mai ki Te Hiranga Tangata, haere rānei ki tā rātou pae tukutuku i www.workandincome.govt.nz.

Te tono tautokotanga tamaiti

E āhei ana te matua nāna te tikanga tiaki i tētahi tamaiti ia rā, ia rā te whiwhi moni tautoko mō taua tamaiti i tērā o ngā mātua. Karangatia ai tērā moni he **tautokotanga tamaiti**. Haere ai ēnei tono tautokotanga tamaiti ki te wāhanga Tautoko Tamaiti (Child Support) o te Tari Tāke.

Me tāpiri ki tētahi tono tautokotanga tamaiti tētahi tuhinga e hāpono ana ko tērā atu tangata tētahi o ngā mātua o te tamaiti. Kei roto i ēnei mea hāpono ko –

- tētahi tārua o te tiwhikete whānautanga e whakaingoa ana i tērā tangata hei matua,
- he whakaaetanga ā-tuhi nā taua tangata e mea ana he matua ia ki te tamaiti,
- he whakapuakanga nā te Kōti e mea ana he matua taua tangata ki te tamaiti.

Ko tā tērā matua e utu ai hei tautokotanga tamaiti, kei runga tonu i tōna moni whiwhi, i ōna āhukatanga whaiaro anō hoki. Ka utu tika rātou i te moni tautoko tamaiti ki Te Tari Tāke, kua ki te matua e tiaki ana i te tamaiti ia rā, ia rā.

Mō ētahi atu pārongo mō te tautokotanga tamaiti, whakapā mai ki Te Tari Tāke, haere rānei ki tā rātou pae tukutuku i www.ird.govt.nz/childsupport.

Te tono tautokotanga tamaiti i te mea kei runga i te Takuhe Matua Takitahi (DPB)

Ka hiahiatia aunoatia ai te tangata e tono ana te Takuhe Matua Takitahi (DPB), kia tono hoki te tautokotanga tamaiti i taua wā anō. Ko te moni tautoko tamaiti e tika ana mō tētahi e whiwhi ana i te DPB, me utu ki te Kāwanatanga hei takoha ki te utu DPB. Ki te mea he nui atu te moni tautoko tamaiti i te DPB, ka utu tika te wāhi rerekē ki te tangata e tika ana māna e whiwhi.

Kei te hiahia koe i ētahi atu pārongo, tohutohu rānei?

Mō ētahi atu pārongo, tohutohu rānei e pā ana ki te pāparatanga, tirohia te pae tukutuku a te Kōti ā-Whānau (www.justice.govt.nz/family), whakapā rānei ki tētahi rōia ā-whānau

(www.familylaw.org.nz), ki tētahi pokapū hapori ā-ture, i te tari tino tūtata rānei o te Kōti ā-Whānau.

Te āwhina ā-ture

Ko te tangata e hiahia ana i tētahi rōia, engari kāore āna moni hei utu, tērā ia e tika ai mō te āwhina ā-ture. Ko te wā tēnei e utua ai e te Kāwanatanga he wāhanga, te katoa rānei, o ngā utu rōia (i ētahi wā tērā e hiahia pea kia whakahokia e koe ētahi o aua moni, te katoa rānei).

Ka taea e koe he pārongo mō te āwhina ā-ture mā te –

- whakapā ki te tari o te Pokapū Ratonga ā-Ture (tirohia ngā whārangi kahurangi a te Kāwanatanga kei mua o te puka nama waea)
- haere ki te pae tukutuku a te Pokapū Ratonga ā-Ture | www.lsa.govt.nz,
- haere ki te kite i tētahi rōia me te matapaki tahi me ia te āwhina ā-ture.

Kei te wātea atu te āwhina ā-ture mō ngā take katoa o te Kōti ā-Whānau, hāunga ia te whakakāhoretanga mārenatanga (tokorau).

www.justice.govt.nz/family
Haratua 2006